

การเปรียบเทียบพุทธปรัชญากับวิทย์ปรัชญา

Comparative of Buddhist Philosophy and Philosophy of Science

นรรัฐ รื่นทวี¹

ในปัจจุบันมีบางคนตั้งข้อสังเกตว่า พุทธศาสนา มีลักษณะคล้ายกับวิทยาศาสตร์ เช่น สนใจศึกษาธรรมชาติ ยึดหลักของเหตุผลและต้องพิสูจน์ แต่หากพิจารณาให้ดีแล้วน่าจะกลับกันมากกว่าว่าวิทยาศาสตร์ มีลักษณะคล้ายกับพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เพิ่งเกิดขึ้นในโลกไม่เกินหนึ่งพันปี ในขณะที่พุทธศาสนานั้นเกิดมานานกว่า 2,500 ปีแล้ว หลักการของพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์เหมือนกัน สอดคล้องกัน และแตกต่างกันอย่างไร จะได้อธิบายถึงรายละเอียดต่อไป โดยก่อนเริ่มเปรียบเทียบพุทธปรัชญากับวิทย์ปรัชญานั้น อาจจะสรุปความหมายของปรัชญาให้เข้าใจเบื้องต้นก่อน ปรัชญาในที่นี้หมายถึง ความรู้อันประเสริฐ ความรู้ที่เลิศ ความรู้อันสูงสุด ความรู้รอบ ความรู้ทั่ว โดยความรู้ที่ได้รับจากพุทธศาสนากับความรู้ที่ได้รับจากวิทยาศาสตร์ก็แตกต่างกัน บทความขึ้นนี้เป็นการทบทวนและเปรียบเทียบพุทธปรัชญากับวิทย์ปรัชญา โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่ วิทย์ปรัชญาและวิทยาศาสตร์ พุทธปรัชญาและพุทธศาสนา ความสอดคล้อง ความแตกต่าง และบทสรุป

วิทย์ปรัชญาและวิทยาศาสตร์

วิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์แห่งวัตถุ เป็นการค้นหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ มีการแบ่งธรรมชาติ ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ทั้งในรูปของสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต (ศรีภราดร. 2527) กล่าวคือ ทุกสรรพสิ่งย่อมประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบที่เป็นสสาร คือ ส่วนที่เป็นตัวตน จับต้องได้ มีมวล มีน้ำหนัก
2. องค์ประกอบที่เป็นพลังงาน คือ ส่วนที่ไม่อาจจับต้องได้ สามารถแปรเปลี่ยนได้ เป็นพลังงาน

¹ สาขาวิชาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

จากองค์ประกอบทั้ง 2 องค์ประกอบนี้ วิทยาศาสตร์สามารถอธิบายการเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตามก็ยังมีปรากฏการณ์อีกเป็นอันมาก ที่วิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายได้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตและจิตใจของมนุษย์ เช่น การเวียนว่ายตายเกิด การระลึกชาติได้ กฎแห่งกรรม การติดต่อกัน โดยใช้พลังจิต การใช้พลังจิตเคลื่อนย้ายวัตถุ เป็นต้น แต่ปรากฏการณ์เหล่านี้สามารถอธิบายได้ โดยอาศัยหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้กล่าวถึงในส่วนที่สอง ความรู้ที่จะจัดเป็นวิทยาศาสตร์ได้นั้น จะต้องแต่งตั้งอยู่บนฐานแห่งเงื่อนไข 3 ประการ (พิสิฎฐ์ โคตรสุโพธิ์. 2546) คือ

1. จะต้องเป็นความรู้ของธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์ของธรรมชาติ
2. จะต้องได้จากการใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ และ
3. จะต้องเป็นความรู้ที่ผ่านการทดสอบยืนยันแล้วว่าเป็นความจริง

(สมภาร พรหมทา. 2534) ได้สรุปเอาไว้ว่าโดยรวมแล้ว ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มีอยู่สองประเภทหลักๆ ได้แก่ กฎ (law) และทฤษฎี (theory) ความแตกต่างระหว่างทั้งสอง ก็คือข้อความที่เราเรียกว่ากฎ จะพูดถึงสิ่งที่สามารถตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่สำหรับทฤษฎีแล้ว จะมีข้อความบางตอนพูดถึงของที่มนุษย์ไม่สามารถสังเกตได้ด้วยประสาทสัมผัส เนื่องจากมีข้อจำกัดทางธรรมชาติอยู่ ดังนั้นมนุษย์จึงใช้เหตุผลเข้ามาช่วยในการประกอบขึ้นเป็นทฤษฎี โดยแหล่งที่มาของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ก็คือ การสังเกตการณ์ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง สิ่งใดก็ตาม

ที่อยู่นอกขอบเขตหรือพ้นไปจากความรู้ที่คนเราสามารถสังเกตได้แล้ว สิ่งนั้นย่อมอยู่นอกขอบเขตหรือพ้นไปจากขอบเขตของวิทยาศาสตร์ (ศรีภราดร. 2527) กระบวนการทางวิทยาศาสตร์นับแต่เริ่มต้นจนถึงการได้มาซึ่งองค์ความรู้นั้น ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน (พิสิฎฐ์ โคตรสุโพธิ์. 2546) ได้แก่

1. ขั้นตอนคำถามเชิงวิทยาศาสตร์ ว่าอะไรเกิดขึ้นบ้าง (what) เกิดขึ้นมาอย่างไร (how) และเพราะเหตุใด จึงเกิดขึ้น (why)

2. การใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ค้นหาคำตอบ ไม่ว่าจะเป็นการสังเกต การวัด การหาความสัมพันธ์ การจัดประเภท การคำนวณ การพยากรณ์ การควบคุมตัวแปร การแปรผล ข้อมูล การตั้งสมมติฐาน การทดลอง การตีความหมาย

3. การสรุปเป็นองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สรุปได้ว่า วิทยาศาสตร์เน้นการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ อันได้แก่ สสารและพลังงาน โดยมีการแบ่งความรู้ออกเป็นสองประเภทหลักๆ ได้แก่ ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส และความรู้ในระดับความคิดหรือโลกของทฤษฎี อย่างไรก็ตามก็ดีจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และการประยุกต์ความรู้นั้นมาใช้ประโยชน์ มนุษยชาติก็ได้พัฒนาเจริญก้าวหน้าอย่างมากในเชิงวัตถุ จนกระทั่งเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีปัจจุบันนี้ การที่วิทยาศาสตร์สามารถพัฒนาตัวเองและมีผลต่อมนุษยศาสตร์ที่รวดเร็ว เพราะวิทยาศาสตร์มีหลักการที่สำคัญ อันเป็นเครื่องมือช่วยให้วิทยาศาสตร์ มีความแข็งแกร่งและมั่นคงคือ

1. วิทยาศาสตร์มีความเชื่อพื้นฐานว่าปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในธรรมชาตินั้น มีกฎเกณฑ์หรือระเบียบเกิดขึ้น เพราะมีสาเหตุ

ซึ่งอาจค้นพบได้ หากผู้ค้นมีความสามารถเฉลียวฉลาดพอ ในการค้นหาความจริงเหล่านี้ อาจใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ วิธีการดังกล่าว คือ การใช้หลักของเหตุผล

2. วิทยาศาสตร์มีความเชื่อว่า ความจริงอาจค้นพบได้หรือทราบได้ จากการสังเกตโดยตรง หรือจากการทดลอง แต่ไม่นิยม การหาความจริงจากแหล่งความรู้ที่มีการยอมรับโดยการบอกต่อกันมา

3. นักวิทยาศาสตร์ยึดถือว่าปรากฏการณ์ที่สามารถสังเกตได้เท่านั้น จึงอยู่ในขอบเขตของวิทยาศาสตร์ ปรากฏการณ์ใดที่ยังไม่อาจจะสังเกตหรือวัดได้ ดังนั้นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยังตรวจสอบ สังเกต หรือวัดไม่ได้ จึงยังไม่อยู่ในวิสัยที่นักวิทยาศาสตร์จะศึกษา

4. การทดลองทางวิทยาศาสตร์ จะต้องมีการยอมรับสากล กล่าวคือ ไม่ว่าผู้ใดจะเป็นผู้ทดลอง ถ้าสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่างๆ เหมือนกัน ผลการทดลองจะต้องเป็นแบบเดียวกันเสมอ ไม่ขึ้นอยู่กับตัวผู้ทดลอง

5. วิทยาศาสตร์อาศัยทฤษฎีเป็นเครื่องมือในการอธิบายการเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ หรืออธิบายกฎ และนอกจากจะใช้เป็นคำอธิบายแล้ว ทฤษฎียังสามารถใช้พยากรณ์ หรือทำนายสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอีกด้วย

โดยอาศัยหลักการสำคัญทั้ง 5 ประการข้างต้น มนุษย์ได้พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขึ้นมาได้อย่างรวดเร็ว โดยมีจุดประสงค์สำคัญ คือ การเรียนรู้ธรรมชาติ และนำความรู้มาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ เพื่อสนองความต้องการที่มีอยู่มากมายไม่สิ้นสุด และนับวันจะยิ่งเพิ่มมากขึ้น

เรื่อยๆ ไป เพราะธรรมชาติของมนุษย์ที่ยังมีความทะเยอทะยานอยาก เมื่อได้สิ่งนั้นแล้วก็จะต้องการสิ่งนั้น และสิ่งอื่นๆ เพิ่มขึ้นตลอดไป

ที่ได้กล่าวมาเป็นองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับการศึกษาทดลองกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งการค้นหาความจริงที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับในการวิจัยยังต้องกล่าวถึง “วิทยปรัชญา”

วิทยปรัชญาเป็นรากฐานที่สำคัญในการศึกษาทฤษฎีการวิจัย โดยเฉพาะเราจะรู้ได้อย่างไรว่าคำตอบของงานวิจัยเป็นความจริง และทำไมเราจะต้องดำเนินการวิจัยอย่างที่เป็นอย่างนี้ ประโยชน์สูงสุดของวิทยปรัชญาอยู่ที่การเป็นแนวทางให้กับนักค้นคว้าและนักวิจัยในการแสวงหาความรู้ที่เป็นความจริง ความรู้จึงแยกออกเป็นสองสายหลักได้แก่ ความรู้ที่ยอมรับว่ามาจากจิตหรือภายในบุคคล โดยได้รับการยอมรับจากพวกเทวนิยมและศาสนนิยม ในขณะที่ความรู้ที่ยอมรับว่ามาจากภายนอกบุคคล จะได้รับการยอมรับจากพวกวิทยาศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2552)

การค้นหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ จะมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ในแง่ของความจริง และความน่าเชื่อถือก็ต่อเมื่อการค้นหาต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของนักวิทยาศาสตร์ (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2552) ทั้งนี้ เพราะว่าการทดลองหรือสังเกตที่ได้จากนักวิทยาศาสตร์หลายๆ คนที่มาจากต่างสาขากันซึ่งค้นคว้าในเรื่องเดียวกัน สื่อประเภทเดียวกัน จะทำให้มีการตัดสินใจฉะฉาน ผลสรุปที่รอบคอบมากยิ่งขึ้น ร่วมกันถกเถียงผลการวิจัย เพื่อให้ผลการวิจัยสมบูรณ์มากที่สุด

สรุปได้ก็คือ วิทยปรัชญาที่เน้นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ได้ให้คุณค่าแก่นักวิชาการ และนักวิจัยในการค้นหาคำตอบว่าเป็นความจริง ทั้งนี้เนื่องจากวิทยปรัชญาถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเข้าสู่ความจริงขององค์ความรู้ อย่างไรก็ตาม กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดขึ้นและเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายโดยฉับพลัน แต่ได้มีการพัฒนาแนวความคิด เพื่อการสร้าง-สรรค์วิทยปรัชญาอย่างยาวนาน ทั้งนี้ โดยการนำปรัชญาทั่วไปในชั้นแรกมาเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ก่อนที่จะมีการค้นพบลักษณะของตัวเองในเวลาต่อมา แต่อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของวิทยาศาสตร์บางประการก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับจากนักวิทยปรัชญาบางท่าน ข้อจำกัดเหล่านั้นได้รับการโจมตีอย่างรุนแรง อันเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งเป็นที่มาของข้อถกเถียงและการหาทางออกของวิทยปรัชญาแนวใหม่ ที่จะมาทดแทนวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งข้อถกเถียงตรงนี้จะแตกต่างกันกับพุทธปรัชญา (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2552)

พุทธปรัชญา คือ ความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้นั้น เป็นความจริงที่เป็นสัจจะ ความจริงที่เป็นสากล เปรียบได้กับความรู้อันแจ่มแจ้งเป็นที่สุดแล้วของความจริง แต่การที่จะรับรู้ความจริงแบบพุทธปรัชญานั้น ต้องการเกิดจากจิตหรือภายในบุคคล ซึ่งตรงนี้จะแตกต่างกับวิทยปรัชญาที่รับความจริงจากสสาร หรือภายนอกบุคคล (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2552) โดยจะได้กล่าวถึงเรื่องหลักการของพุทธปรัชญาต่อไป

พุทธปรัชญาและพุทธศาสนา

พุทธปรัชญา ได้หยั่งลึกในสังคมไทยนานนับพันปี เพียงแต่ในปัจจุบันกระแสวิทยปรัชญา

แบบตะวันตกได้เข้ามาในสังคม อย่างไรก็ตาม พุทธปรัชญามีหลายส่วนที่ไม่ได้แตกต่างไปจากวิทยปรัชญาแบบตะวันตกและค่อนข้างโชคดีสำหรับนักวิทยปรัชญาแบบพุทธที่ไม่ได้ประสบปัญหา เช่น นักวิทยปรัชญาชาวตะวันตกที่ต้องฝ่าฟันต่อความเชื่อของบุคคลและสังคม อันเนื่องมาจากอิทธิพลของคริสต์ศาสนา ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าส่วนใหญ่ของวิทยปรัชญาแบบศาสตร์ มีความขัดแย้งกับหลักคริสต์ศาสนา ในขณะที่วิทยปรัชญาแบบพุทธนั้น มีแนวทางร่วมกันได้กับวิทยปรัชญาแบบศาสตร์ (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2552)

ความรู้ในทางพุทธศาสนา มาจากสถานะของความคิด ซึ่งไม่ได้แตกต่างไปจากแนววิทยปรัชญา และไม่แตกต่างจากหลักศาสนาทั่วไปที่เน้นรากฐานของจิตนิยม (รู้ภายในบุคคล) หลักของความรู้ที่จะพัฒนาให้รู้จักแก้ปัญหา โดยอาศัยไตรทวารทั้งสาม คือ กายกรรม (การรับรู้ทางกาย) วจีกรรม (การสื่อสารทางภายนอก) และมโนกรรม (การสร้างกรอบตามหลักทฤษฎี) (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2552)

ความรู้ที่ตรงจุดนี้จะต้องอาศัยกระบวนการฝึกฝน และพัฒนาความคิดที่มีพื้นฐานจากการเรียนรู้ (สิกขา) อันเป็นหนทาง (มรรค) ที่จะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อเป็นสัมมาทิฐิ การพัฒนาสัมมาทิฐิ จึงเป็นสาระสำคัญในการพัฒนาปัญหา ซึ่งสติปัญญาจะเป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่องค์ความรู้ที่แท้จริง และสัจจะต่อไป (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2552)

ความจริงหรือสัจภาวะที่มนุษย์เราศึกษาและรู้กันในโลกนี้มีอยู่ 4 ประการ (บุญมี แทนแก้ว. 2543) ได้แก่

1. สมมติสัจจะ (Conventional Truth) หมายถึง ความจริงชั้นนอกแบบผิวเผินที่คนเราสมมติว่าเป็นจริง และยอมรับกันในชีวิตประจำวัน หากแต่เมื่อได้ศึกษาค้นคว้าลงให้ละเอียดแล้วจะพบว่า ความจริงชั้นนี้ไม่ใช่ความจริงแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น มนุษย์เห็นพ้องต้องกันว่าดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกและตกลงในทางทิศตะวันตก หากแต่เมื่อศึกษาในรายละเอียดแล้วจะพบว่า ดวงอาทิตย์ไม่ได้ขึ้นและตกแต่อย่างใด ปรากฏการณ์ที่เห็นนั้นเกิดจากการที่โลกหมุนรอบตัวเองต่างหาก

2. สภาวะสัจจะ (Empirical Truth) หมายถึง ความจริงที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า วิจัย วิเคราะห์ วิจัยให้ลึกซึ้ง จนสามารถรู้ความจริงระดับลึกลงไปอีก เช่น การรู้ว่าปรากฏการณ์ดวงอาทิตย์ขึ้นและลงนั้น เกิดจากการหมุนของโลก เป็นต้น

3. ปรมัตถสัจจะ (Metaphysical Truth) หมายถึง ความจริงที่อยู่เหนือวิสัยของประสาทสัมผัสของมนุษย์ เช่น ความจริงเกี่ยวกับจิต วิญญาณ นรก สวรรค์ นิพพาน เป็นต้น ซึ่งก็คือความจริงทางอภิปรัชญา

4. อริยสัจ (The Four Noble Truth) หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย (เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์) นิโรธ (ความดับทุกข์) และมรรค (ทางปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์) พระพุทธเจ้าถือว่าทรงสรรเสริญ ความจริงข้อนี้ว่าสูงส่งกว่าความจริงข้อ 1 - 3 เนื่องจากเป็นความจริงที่ช่วยให้มนุษย์ไปสู่การพ้นทุกข์ได้

ส่วนการแสวงหาความรู้ทางพระพุทธศาสนา จะต้องอาศัยอายตนะหรือประตูเชื่อม 6 ประการ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อประตูใดประตูหนึ่ง

เช่น ตา ไปกระทบกับอารมณ์คือ รูป จึงเกิดผัสสะ ผัสสะนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของการรับรู้ ว่า สิ่งที่เป็นสัมผัสนั้นคืออะไร (บุญมี แทนแก้ว, 2543) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความรู้อันทำให้เกิดความคิดนั้น ย่อมมีรากฐานมาจากข้อเท็จจริงทางประสาทสัมผัส (สมักร บุราวาศ, 2537)

ในคัมภีร์กาลาสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าความรู้เกิดจากแหล่ง 3 ประการ (บุญมี แทนแก้ว, 2543) ได้แก่

1. ความรู้ที่ได้จากการฟังตามกันมา เช่น ผู้ศึกษาคัมภีร์พระเวทโดยตรง เป็นต้น เรียกอีกอย่างว่า “สุตมยปัญญา”

2. ความรู้ที่ได้จากการใช้เหตุผลคาดคะเน ถึงความจริงตามหลักเหตุผล เรียกอีกอย่างว่า “จินตามยปัญญา”

3. ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ตรงของผู้แสวงหาความรู้ นั้น เรียกอีกอย่างว่า “ภาวนามยปัญญา”

ในความรู้ทั้ง 3 แหล่งนี้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญสูงสุดกับภาวนามยปัญญา ถ้าความรู้จาก 3 แหล่งนี้เกิดขัดแย้งกัน ไม่เห็นสอดคล้องกัน ภาวนามยปัญญาจะเป็นเกณฑ์ตัดสินชี้ขาดความรู้ที่ถูกต้อง และมีน้ำหนักมากที่สุด กล่าวได้ว่าการแสวงหาความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น มีลักษณะของแนวคิดประจักษ์นิยม (Empirical Knowledge) (บุญมี แทนแก้ว, 2543) ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเน้นการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ โดยอาศัยประสาทสัมผัส เหตุผล และการฝึกจิตเพื่อให้มนุษย์สามารถเข้าถึงความจริงของชีวิตได้ และพระพุทธศาสนา เชื่อในการมีอยู่ของความจริงสูงสุด

โดยปกติความรู้ในทางพุทธศาสนา อาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ความรู้ขั้นสมถะซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดขึ้น จากความเชื่อของสังคม เพื่อการพิสูจน์ของนักวิทย์ปรัชญา ส่วนความรู้ในขั้นที่สูงขึ้นเป็นความรู้ขั้นวิปัสณา เพื่อเป็นอริยสังข (สังขะ) ซึ่งเป็นความรู้ที่ตรงสภาวะแท้จริง (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2552) อย่างไรก็ตามการไปสู่ความรู้ไม่ว่าในระดับใด จำเป็นต้องอาศัยสัมมาทิฐิเป็นเครื่องมือ ซึ่งอาจแบ่งสัมมาทิฐิได้เป็น 2 ระดับตามสภาพของความรู้ดังนี้ (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2552) ประการแรก เป็นสัมมาทิฐิในระดับโลกียะ กล่าวคือ เป็นวิทย์ปรัชญาเพื่อไปสู่ความรู้ขั้นสมถะ ประการที่สอง เป็นสัมมาทิฐิระดับโลกุตระ กล่าวคือ เป็นวิทย์ปรัชญาเพื่อไปสู่ความรู้ขั้น อริยสังขซึ่งเป็นความรู้ที่เป็นความจริงแท้ ความรู้เหนือศาสตร์ (ความรู้แบบศาสตร์ เป็นเพียงความรู้ในระดับโลกียะเท่านั้น) (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2552)

ความรู้ที่ได้มานั้น อริยสังขต้องอาศัยการใช้ปัญญา เพื่อให้หลุดพ้นจากปัญหานั้น ไปสู่ความรู้ที่เป็นสังขจะต่อไป โดยใช้อริยมรรค เพื่ออริยสังขประกอบด้วยหนทาง 8 ประการ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539) คือ

1. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) หมายถึง มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย (สภาพที่เป็นจริง)
2. สัมมาสังกัปปะ (คำริชอบ) หมายถึง เป็นความคิดที่บริสุทธิ์ ไม่อคติหรือเอนเอียงเข้าข้างต้น
3. สัมมาวาจา (วาจาชอบ) หมายถึง ถ้อยคำที่สื่อออกมาต้องมีเหตุผล
4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) เป็นการแสดงออกมาในทางสร้างสรรค์ที่ใช้เหตุใช้ผล

5. สัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ) หมายถึง การอยู่ในกรอบวิชาชีพและในแนวทางของชอบเขตความรู้

6. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) เป็นการพัฒนาความคิดให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอีก

7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) หมายถึง การใช้สติสัมปชัญญะกำกับความพยายามเพื่อให้อยู่ในกรอบของความรู้ กล่าวคือ ไคร่ครวญอย่างสม่ำเสมอในกิจกรรมที่ตนเองกระทำ และถ้อยคำที่ตนเองเป็นผู้กล่าว

8. สัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ) เป็นความแน่วแน่ต่อการพิจารณาไตร่ตรอง

มีข้อพิจารณาว่า ไคร่ลิกขา อริยมรรค 8 กล่าวคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ศีลนั้น หมายถึง การสร้างระบบความรู้โดยเริ่มจากการมีระเบียบวินัยในการใช้ถ้อยคำในการแสดงออก และในขอบเขตความรู้สำหรับสมาธิครอบคลุมความพยายามที่จะพัฒนาความคิด การใช้สติสัมปชัญญะกำกับและความแน่วแน่ในการพิจารณาไตร่ตรอง ส่วนปัญญา หมายถึง การมีระเบียบวิธีการให้เหตุผล ไม่ว่าจะมองอย่างรู้วัตถุดิบ และความคิดที่เป็นอิสระไม่อคติ ยึดมั่นในความเชื่อใดความเชื่อหนึ่ง จนขาดการพิจารณาในมุมมองอื่น (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2552)

ในแง่ของประโยชน์ พระพุทธศาสนา มุ่งหมายให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ 3 ประการ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2533) คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ได้แก่ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นในการดำรงตัวอยู่ในทางโลก ประโยชน์อนาคต คือ การมีหลักศีลธรรมประจำใจ ช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปโดยราบรื่น มีอนาคตอันแจ่มใสและประโยชน์สูงสุด

หรือประโยชน์อย่างยิ่ง คือ สามารถระงับเหตุแห่งทุกข์ คือ กิเลสตัณหาต่างๆ ได้โดยเด็ดขาด จึงพ้นจากทุกข์โดยสมบูรณ์ หรือวิมุตติ หรือความหลุดพ้นจากกิเลส เครื่องเศร้าหมองต่างๆ

โดยสรุป พุทธปรัชญาเป็นการแสวงหาความรู้ โดยอาศัยหลักความจริงภายนอก และความจริงภายใน เป็นหลักในการแสวงหาองค์ความรู้ ซึ่งต้องกำกับโดยสติและปัญญา อันมีพื้นฐานการรับรู้ที่ได้จากอารมณ์และประสบการณ์ ในการนำไปพิจารณาไตร่ตรอง ทั้งนี้ก็แล้วแต่กระบวนการเรียนรู้และการฝึกฝนในการใช้จิตในการเรียนรู้ความจริงภายในของแต่ละบุคคล หากไร้สัมมาทิฐิและปัญญาใคร่ครวญโดยรอบตามสภาวะแท้จริงของเหตุปัจจัย ก็จะทำให้เกิดความรู้ที่เป็นประจักษ์แจ้ง ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นความรู้เชิงศาสตร์ในทางพุทธศาสนา (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. 2552) เพราะพระพุทธศาสนาเน้นที่จิตใจ ซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญของการเกิดทุกข์ และการแก้ทุกข์ให้คนพ้นทุกข์ เจตนาจึงต่างกับวิทยาศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับความรู้ต่างๆ และการนำความรู้มาใช้แก้ปัญหาของมนุษย์ แต่ไม่อาจทำให้คนพ้นทุกข์ได้ เพราะไม่มีแนวทางขจัดสาเหตุที่แท้จริงแห่งทุกข์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือที่สนองความต้องการความโลภ และตัณหา อันไม่มีขอบเขตของมนุษย์ จึงต้องสนองกันเรื่อยไป ส่วนพระพุทธศาสนา มุ่งลดที่เหตุแห่งทุกข์ คือ ตัณหา และกิเลส เมื่อลดความต้องการลงได้ ก็ไม่จำเป็นต้องดิ้นรนหาอะไรมาสนองความต้องการนั้นอีก จึงเป็นวิธีดับทุกข์ที่ตรงเป้าหมาย

ความสอดคล้องกันของพุทธปรัชญา กับวิทยาศาสตร์

1. ในด้านหลักการที่เหมือนกัน คือ มีการสังเกต บันทึก พิสูจน์ ทดลองใช้เหตุผลอย่างเต็มที่
2. ในด้านความเชื่อ หลักการวิทยาศาสตร์ถือหลักกว่า จะเชื่ออะไรนั้นจะต้องมีการพิสูจน์ให้เห็นจริงได้เสียก่อน วิทยาศาสตร์เชื่อในเหตุผล ไม่เชื่ออะไรลอยๆ และต้องมีหลักฐานมายืนยัน วิทยาศาสตร์ไม่อาศัยเหตุผล เชื่อการทดลองว่าให้ความจริงแก่เราได้ แต่ไม่เชื่อการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะทุกอย่างดำเนินอย่างมีกฎเกณฑ์ มีเหตุผล และวิทยาศาสตร์ อาศัยปัญญา และเหตุผลเป็นตัวตัดสินความจริง วิทยาศาสตร์มีความเชื่อว่า สรรพสิ่งในจักรวาลล้วนดำเนินไปอย่างมีเหตุผล มีความเป็นระเบียบ และมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ส่วนหลักการทางพระพุทธศาสนา มีหลักความเชื่อเช่นเดียวกับหลักวิทยาศาสตร์ ไม่ได้สอนให้มนุษย์เชื่อและศรัทธาอย่างงมงาย ในอิทธิปาฏิหาริย์ที่จะก่อให้เกิดปัญหาชีวิต ไม่สอนให้เชื่อ ให้ศรัทธาในสิ่งที่อยู่นอกเหนือประสาทสัมผัส เช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ สอนให้มนุษย์นำเอาหลักศรัทธา โยงไปหาการพิสูจน์ด้วยประสบการณ์ ด้วยปัญญา และด้วยการปฏิบัติ
3. ในด้านความรู้ ทั้งหลักการทางวิทยาศาสตร์และหลักพระพุทธศาสนา ยอมรับความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ หมายถึง การที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ได้ประสบกับความรู้สึกรู้นึกคิด วิทยาศาสตร์เริ่มต้นจากประสบการณ์ คือ จากการที่ได้พบเห็นสิ่งต่างๆ แล้วเกิดความอยากรู้อยากเห็นก็แสวงหา

คำอธิบาย วิทยาศาสตร์ไม่เชื่อ หรือยึดถืออะไร ล่วงหน้าอย่างตายตัว แต่จะอาศัยการทดสอบด้วย ประสบการณ์สืบสาวไปเรื่อย ๆ จะไม่อ้างอิงถึงสิ่ง คักคิลิทธิใดๆ ที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์และ การทดลอง

4. ในด้านวิวัฒนาการของชีวิต ว่าชีวิต ค่อยๆ เปลี่ยนแปรรูป ใช้เวลานานแสนนาน เริ่มวิวัฒนาการจากชีวิตที่ไม่มีเพศ จนกระทั่งเกิดมี เครื่องหมายเพศชัดเจน จากสัตว์เซลล์เดียวเป็น หลายเซลล์ สัตว์มีกระดูกสันหลัง ครึ่งบกครึ่งน้ำ เลี้ยงลูกด้วยน้ำนม จนกระทั่งมนุษย์

ความแตกต่างกันของพุทธปรัชญา

กับวิทยปรัชญา

1. พระพุทธศาสนา สอนให้มนุษย์เข้าใจ ธรรมชาติ โดยเน้นเรื่องจิตใจ และให้ปฏิบัติเพื่อ ความพ้นทุกข์ ส่วนวิทยาศาสตร์ศึกษาธรรมชาติ หนักไปในทางวัตถุ เพื่อมาประยุกต์ความรู้ใช้ ประโยชน์ในทางโลก มิได้มีความคิดลึกซึ้งจะหนักทุกข์ แต่อย่างไร

2. คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เป็น สัจธรรม ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา ส่วนความคิดเห็นทาง วิทยาศาสตร์อาจแปรเปลี่ยนไปได้ หากมีเหตุผล หรือหลักฐานอื่นน่าเชื่อถือกว่า

3. แนวคิดในเรื่องจิตยังไม่มีในวิทยา- ศาสตร์ เหมือนพระพุทธศาสนาจึงไม่สามารถ อธิบายปรากฏการณ์อีกหลายอย่างได้เหมือน พระพุทธศาสนา

4. มุ่งความจริงมาแต่ วิทยาศาสตร์นั้น แสวงหาความรู้จากธรรมชาติและจากกฎธรรมชาติ ที่มีอยู่ภายนอกตัวมนุษย์ (มุ่งเน้นทางวัตถุหรือสสาร) ไม่ได้สนใจเรื่องศีลธรรม เรื่องความดี ความชั่ว

สนใจเพียงค้นคว้าเอาความจริงมาแต่ ให้ประจักษ์ เพียงด้านเดียว การค้นพบทางวิทยาศาสตร์จึงมี ทั้งคุณอนันต์และมีโทษมหันต์ กระบวนการผลิต ทางวิทยาศาสตร์ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น เน้นเรื่อง ศีลธรรม ความดีความชั่ว มุ่งให้มนุษย์มีความสุข เป็นลำดับขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงความสงบสุขอันสูงสุด คือนิพพาน ฉะนั้นกระบวนการปฏิบัติธรรมใน พุทธศาสนา จึงส่งเสริมให้มนุษย์อนุรักษธรรมชาติ อนุรักษสิ่งแวดล้อม

บทสรุป

จากข้อมูลที่ได้ศึกษามา คิดว่าวิทยปรัชญา และ วิทยาศาสตร์ มีแนวโน้มว่าจะคล้ายพุทธปรัชญา และพุทธศาสนา เพราะถ้าว่ากันในหมวดหมู่ หัวข้อ ที่มีสอนในพระไตรปิฎกแล้ว สิ่งที่พุทธศาสนา สอนนั้น ครอบคลุมและกว้างกว่าวิทยาศาสตร์มาก แม้โดยหลักจะเป็นไปเพื่อพ้นทุกข์ แต่การจะพ้น ทุกข์ได้นั้น จำเป็นต้องรู้และเข้าใจในธรรมชาติ ของสรรพสิ่ง (พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, 2551) ซึ่งตรงนี้พ้องกับวิทยาศาสตร์และก็ยังมีความจริง หรือเรื่องอื่นๆ อีกมากที่พระพุทธองค์ค้นพบ นานแล้ว แต่วิทยาศาสตร์ยังค้นไม่พบเลย

บรรณานุกรม

บุญมี แท่นแก้ว. (2543). ปรัชญากับศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา. (2551). วิทยาศาสตร์ กับพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). (2553). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ มหานคร : สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิสิฎฐ์ โคตรสุโพธิ์. (2546). พุทธปรัชญา (Buddhist Philosophy). งานวิชาการเปิดประตูสู่มนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พิสิฎฐ์ โคตรสุโพธิ์. (2546). หลักพระพุทธศาสนา. คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมัคร บुरาวาส. (2537). พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย.
- สมภาร พรมทา. (2534). พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2552). วิทยาปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประสิทธิ์ภัณฑ์ แอนด์ พรินต์ติ้ง.
- ศรีภราดร. (2527). ปรัชญาวิทยาศาสตร์ : ความหมายแห่งยุคสมัย กทม. แปลจาก Man and Society. สำนักพิมพ์ต้นหมาก จำกัด.